

IQTISODIYOTDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA TIZIMLARIDAN FOYDALANISH YO`LLARI

Norqulova Shahzoda

Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar ta`lim yo`nalishi talabasi

Annotasiya: Maqolada zamonaviy iqtisodiyot sharoitida biznes jarayonlarini avtomatlashtirishning ahamiyati atroflicha ko'rib chiqiladi. Avtomatlashtirish korxonalariga operatsion samaradorlikni oshirish, xatolarni kamaytirish, vaqt va resurslarni tejash imkonini beruvchi ajralmas vosita sifatida taqdim etilgan. Avtomatlashtirishning afzalliklari, shuningdek, uni amalga oshirish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va qiyinchiliklarga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Avtomatlashtirish, biznes jarayonlari, raqamli transformatsiya, samaradorlik, innovatsiya, milliy daromad, tovar, elektron tijorat, elektron biznes, virtual tijorat, virtual ta'lim, masofaviy o'qitish, virtual stend texnologiyalari.

Аннотация: В статье подробно рассматривается важность автоматизации бизнес-процессов в современной экономике. Автоматизация представлена как незаменимый инструмент, позволяющий предприятиям повысить эффективность работы, сократить количество ошибок, сэкономить время и ресурсы. Будут подчеркнуты преимущества автоматизации, а также проблемы и трудности, которые могут возникнуть при ее реализации.

Ключевые слова: Автоматизация, бизнес-процессы, цифровая трансформация, эффективность, инновации, национальный доход, товар, электронная коммерция, электронный бизнес, виртуальная коммерция, виртуальное образование, дистанционное обучение, технологии виртуального стенда.

Abstract: The importance of automation of business processes in the modern economy is considered in detail in the article. Automation is presented as an indispensable tool that allows enterprises to increase operational efficiency, reduce errors, and save time and resources. The advantages of automation will be emphasized, as well as the problems and difficulties that may arise during its implementation.

Keywords: Automation, business processes, digital transformation, efficiency, innovation, national income, commodity, e-commerce, e-business, virtual commerce, virtual education, distance learning, virtual stand technologies.

Axborot tizimlari va texnologiyalari yildan-yilga kishilik faoliyatining turli sohalarida yanada keng qo'llanilib borilmoqda. Ulami yaratish, ishga tushirish va keng qo'llashdan maqsad - jamiyat va inson butun'hayot faoliyatini axborotlashtirish borasidagi muammolarini hal etishdir. Jamiyatni axborotlashtirish deganda inson faoliyatining barcha ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan sohalarda boyitilgan bilimlar, ishonchli axborotlar bilan to'liq va o'z vaqtida foydalanishni ta'minlashga qaratilgan kompleks chora - tadbirlarni hamma joylarda tadbiiq etish tushuniladi. Bundan shu narsa nazarda tutilmoqdaki, zamonaviy axborot tizimlari va texnologiyalarini hamma joyga tadbiiq etish qabul qilinajak qarorlar samarasini oshiradi. Bu faqat milliy iqtisod rivojlanishining iqtisodiy ko'rsatkichlari o'sishinigina emas, balki ayni paytda ishlab chiqarishni rivojfantirish, yangi ish joyfarini tashkii etish, aholining turmush darajasini oshirish, atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan fundamental va amaliy fanlarda sifatli ilmiy yutuqlarga erishishni ham ta'minlaydi. Yangi XXI asrda mamlakatlaming milliy iqtisodi globallashib, axborotlashgan iqtisod shakliga aylanmoqda. Ya'ni milliy iqtisoddagi axborot va bilimlaming tutgan o'mi tobora yuksalmoqda va ular stragegik resursga aylangan. Dunyoda jamg'arilgan axborot va bilimlaming 90 % so'nggi 30 yil mobaynida yaratilgan. Axborot va bilimlar hajmining kundan-kunga ortib borishi milliy iqtisodning barcha sohalarida, jumladan, ta'limda ham axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalaridan keng ko'lamda samarali foydalanishni talab etmoqda. Axborot xuddi an'anaviy resurslar kabi izlab topish, tarqatish mumkin bo'lgan resursga aylandi. Ushbu resursning foydalanadigan umumiy hajmi kelgusida davlatlaming strategik imkoniyatini, shuningdek mudofaa qobiliyatini ham belgilab beradi deyishga jiddiy asos bor. Axborot resurslarini oqilona tashkii etish va foydalanishda ular mehnat, moddiy va energetik resurslar ekvivalenti sifatida namoyon bo'ladi. Ayni paytda axborot - bu boshqa barcha resurslardan oqilona va samarali foydalanish hamda ulami asrab avaylashga ko'maklashuvchi yagona resurs turidir. Shunday qilib, axborot resurslari zamonaviy axborotlashgan jamiyatda ishlab chiqarishning asosiy qismi bo'libgina qolmay, balki milliy daromad manbai sifatidagi tovar hamdir.

Axborot texnologiyalari ma'lumotlarni qayta ishlashning mustaqil tizimi sifatida ham, funktsiyaviy tarkibiy qism sifatida ham ishlaydi va yanada yirik tizim doirasida boshqaruv jarayonini ta'minlaydi. Bunday tizimlar qatoriga sanoat korxonalarini, firmalarini, korporatsiyalarni, moliya-kredit va tijorat-savdo tashkilotlari, ishlab chiqarish va xo'jalik jarayonlarining avtomatlashtirilgan boshqarish, ilmiy tajribalar, iqtisodiy- matematik modeli, ma'lumotlarni qayta ishlash tizimi, kutubxona xizmati va bir qator sohalar kiradi. Jahonda ta'lim tizimi tezkor sur'atlarda taraqqiy etib bormoqda. Misol uchun Gollandiyani olib qaraydigan bo'lsak, yuqori saviyaga ega bo'lgan bitiruvchilar ishsiz bo'lib bormoqda. Shuning uchun ham yetkazayotgan kadrlarimizga bo'lgan talab darajasini yaqindan o'rganishimiz kerak. Agar ichki bozorimizda bunday kadrlarga ehtiyoj bo'lmasa, Internet orqali tashqi bozorda ularga bo'lgan talabni qidirib topishimiz kerak. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, AQSh universitetlaridagi professorlarning 85 % ini hindistonliklar tashkil qiladi. Ularning ushbu yutuqlarga erishishini aniq fanlarni chuqur bilishi, chet tillarini mukammal o'rganganligi va axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalarini milliy iqtisod va ta'lim sohalarida samarali qo'llay bilishi bilan izohlash mumkin. Hozirgi kunda nafaqat ta'lim sohasiga, balki milliy iqtisodning barcha tarmoqlariga Internet, elektron tijorat, elektron biznes, virtual tijorat, virtual ta'lim, masofaviy o'qitish, virtual stand texnologiyalari keng ko'lamda kirib kelmoqda. Axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalarining hayotimiz barcha jabhalariga kirib kelishi biznes va ta'limni yo'lga qo'yish mexanizmlarini tubdan o'zgartirib bormoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, jahon iqtisodiyotining globallashtirib borayotganida Internet orqali ta'lim xizmatlarini taklif etish borasida mehnat bozorining hajmi cheksizdir. Milliy iqtisodimizga axborot-kommunikatsiyalar texnologiyalarining kirib kelishi, ma'lumotlar bazalarida jamg'arilgan axborotlarning havfsizligini ta'minlash muammosini keltirib chiqarmoqda. Axborotga hujum qilish deganda korxonaga katta zarar etkazishi mumkin bo'lgan axborot bilan ishlash qoidalarining qasddan buzilishi tushuniladi. Ko'p hollarda yovuz niyatli kishilar kompyuter tizimiga kirishga yoki qarshiliksiz kirish imkoniyatiga ega bo'lishadi, yoki tizimning oshkora xatolaridan, yoki himoya dasturlarini joriy qilishdagi xatolardan foydalanishadi. DataPro Research tadqiqot markazining keyingi yillardagi axborotlariga ko'ra elektron axborotlar shikastlanishining asosiy sabablari quyidagicha taqsimlandi: insonning bexosdan xatosi - 52%, insonning qasddan harakatlari - 10%, texnikaning buzilishi - 13%, yong'in natijasida shikastlanishlar - 15%, suvdan shikastlanish - 7

10%. Har o'nta holatdan birida elektron ma'lumotlarning shikastlanishi qasddan harakatlar bilan bog'liqligi ko'rinib turibdi. Axborotlarga nisbatan uyushtirilgan hujumlarning oqibatlarini nimalarda ko'rinadi? Albatta, bizni birinchi navbatda, iqtisodiy zarar qiziqtiradi. Jumladan: tijorat axborotini oshkora qilish, bu bevosita bozordagi vaziyatga jiddiy ziyon etkazishi mumkin; • katta hajmdagi axborotning o'g'irlanishi haqidagi xabar firma obro'iga jiddiy ta'sir ko'rsatadi, bilvosita savdo operatsiyalari hajmining pasayishiga olib keladi; • raqobatchi firmalar o'g'irlangan axborotdan foydalanishlari mumkin.

Ya'ni agar o'g'irlik holati sezilmay qolsa, firmani to'liq inqirozga uchrashi uchun unga ziyonli bitimlarni majburlash imkoniyati paydo bo'ladi. Axborotni uzatish hamda saqlashda uni almashtirib qo'yish firmaga katta ziyon etkazishi mumkin. Ya'ni biror axborot xizmati ko'rsatuvchi firmaga ko'p marta muvaffaqiyatli hujumlar uyushtirilsa, mazkur firma o'z mijozlarining firmaga bo'lgan ishonchini yo'qotadi va bu daromad hajmiga ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi kunda kompyuter viruslari ham yovuz niyatli maqsadlarda ishlatiluvchi turli xil dasturlar ana shunday g'arazli niyatlar vositalaridan biri bo'lib qoldi. Panda Software kompaniyasining 2003 yil mart oyida bergan ma'lumotlariga qaraganda, shu oyda ma'lumotlarning viruslar bilan zararlanishi bo'yicha holatlarning 13,8% ga Klez.I virusi, 7% ga NiceHello virusi, 6% ga esa Enerkaz virusi sababchi bo'lgan. Albatta, kompyuterga hujumlar nafaqat moddiy, balki juda katta ma'naviy zarar ham yetkazishi mumkin, chunki foydalanuvchilarning axborotlarga bo'lgan ishonchi pasayadi, kompyuter xotirasidagi axborotlarning birlamchi holatiga keltirish ancha qiyin bo'ladi. Bunda barcha tizim elementlarining kenja tizimlari va tizimlar o'rtasida aloqa bo'lishi nazarda tutiladi.

Ayrim umumiy qonuniyatlar, qoidalar yoki tamoyillar bilan birlashuvchilar o'rtasida aloqaning mavjud bo'lishi tizimning asosiy tushunchasi sanaladi. Boshqalar bilan biror-bir aloqaga ega bo'lmagan element ko'rib chiqilayotgan tizimga kirmaydi. Tizimning xususiyatlari

quyidagilar sanaladi: elementlar murakkabligi, maqsadga qaratilganligi, turli-tumanligi hamda ular tabiati, tarkiblashganligi, bo'linishligidir.

Umuman olganda, tizim uni tashkil etuvchi elementlardan boshqacharoq tavsiflarga ega bo'libgina qolmay, balki uning barcha qismlaridan sifat jihatidan farqlanadi. Shuningdek elementlar ega bo'lmagan boshqa vazifalarni ham bajarish xususiyatiga ega. Tizim umumiy xususiyatga ega, ya'ni u umumiy maqsadga erishishga harakat qilishga qaratilgan bo'ladi.

Xulosa qilib aytish kerakki, zamonaviy axborot texnologiyalari qo'llanilayotganligini bugun har yerda, har qadamda uchratish mumkin. O'quvchi-yoshlarni zamonaviy axborot texnologiyalari va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishni o'rgatish, ularda o'z faoliyat sohasida yangi axborot texnologiyalari va interfaol usullardan foydalanish o'rganilayotgan mavzuning yana keng qamrovli tushunib olishga, bilim ko'nikma va malakalarning mustahkamlanishiga olib keladi. Shunday qilib, hozirgi kunda axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanuvchilar soni kundan-kunga ortib borar ekan, undan foydalanish yo'llari ham takomillashib boraveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/1966>.
2. [Nurmuxamad Duisenov](#). Iqtisodiy axborotlarni qayta ishlash texnologiyalari.
3. Abduqodirov A.A., Hayitov A.G', Shodiyev R.R. Axborot texnologiyalari. Akad. litsey va kasb-hunar kollejlari uchun darslik.- T.: "O'qituvchi"
4. Kadrlarni tayyorlash milliy dasturi // Xalq ta'limi. 1998. No 1.S.5-41.
5. Уришев, Б., & Парпиев, Г. Ахборот ҳавфсизлигини таъминлашда биометрик усуллардан фойдалан